

فقه عاشورا.....

محمدحسین فلاحزاده
نویسنده و محقق

امام خمینی «ره»:

«فقه» تئوری واقعی و کامل اداره انسان و اجتماع از گهواره تا گور است.^۱

تمام اعمال و رفتار انسان‌ها - چه فردی و چه اجتماعی - مشمول حکمی از احکام شرع می‌باشد و تمام موضوعاتی که به گونه‌ای با رفتار آدمی ارتباط پیدا می‌کند، در فقه اسلامی دارای قانون و مقرراتی است. در این نوشتار، یکی از موضوعات مقدس و مورد احترام شیعیان را مورد بررسی قرار می‌دهیم و در احکام دینی مروری می‌کنیم تا به مسائل شرعی مربوط به آن دست یابیم و به خواست خداوند در مجالس و محافل دینی که در ایام محرم برگزار می‌شود برای عاشقان اباعبدالله الحسین (ع) بازگو کنیم.

نام امام حسین (ع)

از پیامبر اکرم (ص) روایت شده است که: «حسن» و «حسین» دو نام از نام‌های بهشتی است و کسی قبل از اسلام به این نام‌ها نامیده نشده است.^۲

مسئله ۱ - نام امام حسین (ع) مانند نام پیامبر (ص) و سایر امامان (ع) از اسامی مقدسی است که احترام به آن لازم است و هرگونه بی‌احترامی به آن حرام است، مانند:
* سوزاندن ورقه‌ای که نام ایشان بر آن نوشته شده است؛

* انداختن آن در جایی که بی‌احترامی به آن باشد، مثلاً در محل زباله و خاک‌روبه؛

* نوشتن آن با چیزی یا بر چیزی که بی‌احترامی به آن باشد.^۳

مسئله ۲- دست زدن به نام امام حسین (ع) یا رساندن جایی از بدن به آن بدون طهارت حرام است؛ پس کسی که وضو ندارد یا غسلی بر او واجب شده است نمی‌تواند به این نام مبارک دست بزند^۴

حرم امام حسین (ع)

مسئله ۱- در سفر (با شرایطی که در کتاب‌های مفصل فقهی آمده است) نمازهای چهار رکعتی، باید دو رکعتی خوانده شود، ولی چهار مکان است که مسافر می‌تواند در آن جانماز را تمام یا شکسته بخواند و آن چهار مکان عبارت است از:

مسجد الحرام؛

مسجد النبی (ص)؛

مسجد جامع کوفه؛

حرم اباعبدالله الحسین (ع)^۵

امام صادق (ع) فرمود: در چهار مکان، نماز تمام است: مسجد الحرام، مسجد النبی (ص)، مسجد کوفه و حرم امام حسین (ع) در این مسئله دو نکته قابل توجه است؛^۶

۱- حرم امام حسین (ع) در ردیف حرم خداوند و حرم رسول خدا (ص) قرار گرفته است.

۲- سَرِّ آن که مسافر در این مکان‌ها می‌تواند نماز را تمام بخواند، بدان جهت است که در این جاها نباید احساس غربت کند و مثل آن است که در خانه خود نماز می‌خواند.

مسئله ۲- کسی که طهارت ندارد (جنب، حائض، نفساء) بنا بر احتیاط واجب نباید در

حرم امام حسین (ع) توقف کند.^۷

مسئله ۳- حفظ احترام حرم، واجب و هر کاری که موجب بی‌احترامی به آن باشد، گناه و

معصیت است.^۸

- مسئله ۴- نماز خواندن در حرم امام (ع) ثواب بسیار دارد و حتی از نماز خواندن در مسجد (بجز مسجد الحرام و مسجد النبی (ص)) ثواب بیشتری دارد.^۹
- مسئله ۵- رفتن به زیارت قبر امام حسین (ع) ثواب بسیار دارد و در روایات معصومین، نسبت به زیارت امام سؤم، سفارش بیشتری شده است.^{۱۰}
- مسئله ۶- در برخی از شبها و روزهای سال، زیارت حضرت سیدالشهداء (ع) ثواب بیشتری دارد و بر آن سفارش شده است، از جمله: روز عاشورا، شب و روز عرفه، نیمه شعبان، در ماه رمضان، بویژه شب اول و وسط و آخر ماه و در عید فطر.
- مسئله ۷- برای رفتن به حرم وضو گرفتن مستحب است.^{۱۱}
- مسئله ۸- یکی از غسل‌های مستحبی، غسل کردن برای سفر رفتن خصوصاً برای زیارت اباعبدالله الحسین (ع) می‌باشد.^{۱۲}
- مسئله ۹- و از جمله غسل‌های مستحبی، غسل کردن برای سفر رفتن خصوصاً برای زیارت اباعبدالله الحسین (ع) می‌باشد.^{۱۳}
- مسئله ۱۰- مستحب است برای رفتن به حرم، پاکیزه‌ترین لباس‌ها را بپوشد و خود را خوشبو و معطر سازد، ولی در زیارت حضرت اباعبدالله (ع) وارد شده است که خود را خوشبو نکند.^{۱۴}
- مسئله ۱۱- مستحب است برای زیارت، از زیارت‌نامه‌هایی که از سوی ائمه (ع) رسیده است استفاده شود.^{۱۵}
- مسئله ۱۲- پس از زیارت، خواندن دو رکعت نماز مستحب است.^{۱۶}
- مسئله ۱۳- پس از زیارت، دعا کردن و حاجت خواستن و خواندن قرآن از آداب زیارت شمرده شده است. آداب زیارت بسیار است و اختصاص به امام سؤم (ع) ندارد و در این جا تنها به چند نمونه آن اشاره شد.

تربت امام حسین (ع)

به پاس فداکاری امام حسین (ع) و فدا کردن بهترین فرزندان و یاران و جان خود در راه احیای دین، احکام و آثار خاصی برای خاک قبر آن امام قرار داده شده است، از جمله:

مسأله ۱- در حال نماز، سجده بر تربت امام حسین (ع) مستحب است و سبب افزایش ثواب نماز می باشد.^{۱۷}

مسأله ۲- ذکر گفتن با تسبیح تربت، فضیلت بسیار دارد و حتی در روایات آمده است در دست داشتن تسبیح تربت، هر چند انسان ذکر نگوید، ثواب ذکر الهی برای او نوشته می شود.^{۱۸}

مسأله ۳- خوردن هر نوع خاک حرام است، بجز تربت حسینی که خوردن اندکی از آن به نیت استشفاء جایز است.^{۱۹}

مسأله ۴- مستحب است روز عید قربان، قبل از نماز عید با قدری خرما یا تربت حسینی افطار کند.^{۲۰}

مسأله ۵- حفظ احترام آن لازم است و هر گونه بی احترامی به آن حرام می باشد. مانند:
* نجس کردن آن جایز نیست.

* انداختن آن در جایی که بی احترامی باشد حرام است.

* اگر در جایی بیفتد که بی احترامی به آن باشد (مثلاً در چاه فاضلاب) باید در صورت امکان، آن را بیرون آورند و اگر در چاهی افتاده باشد که بیرون آوردن آن ممکن نباشد، باید چاه را تعطیل کنند.^{۲۱}

مسأله ۶- بر آوردن کام طفل با تربت حسینی مستحب است.^{۲۲}

مسأله ۷- مستحب است هنگام دفن میت مقداری تربت همراه او گذاشته شود و با حنوط او نیز مخلوط کنند.^{۲۳}

مسأله ۸- کالایی که به جایی می فرستند، مستحب است مقداری تربت هم همراه آن بگذارند، مثلاً جهیزیه دختر.^{۲۴}

مسأله ۹- از جمله غسل های مستحبی، غسل کردن برای برداشتن تربت حسینی در کربلاست.^{۲۵}

مسأله ۱۰- بوییدن و بوسیدن تربت امام حسین (ع) مستحب است و حتی دست کشیدن بر آن و بر سایر اعضای بدن مالیدن نیز ثواب دارد.^{۲۶}

تسبیح تربت

حال که سخن از تسبیح تربت و ذکر گفتن با آن به میان آمد. بجاست تاریخچه مختصر آن نیز گفته شود. پس از آن که پیامبر اکرم (ص) ذکرهای معروف را به دخترشان حضرت

زهر(س) آموختند، ایشان برای شمارش آن ذکرها، تسبیحی از نخ پشیمان ساختند که به آن گره‌های متعدد زده بودند. پس از شهادت حضرت حمزه(ع) در غزوه احد، حضرت زهر(س) از خاک قبر ایشان تسبیحی ساخته و به نخ کرده بودند و با آن تسبیحات را می‌گفتند و مردم نیز پس از آن، چنان کردند.

چون امام حسین(ع) در کربلا به شهادت رسیدند، به دلیل فضیلت تربت او، ساختن تسبیح با تربت قبر آن امام شهید انجام گرفت.

امام صادق(ع) فرمود: هر کس تسبیحی از تربت قبر حسین(ع) داشته باشد تسبیح‌گوی نوشته می‌شود، هر چند با آن تسبیح نگوید.^{۲۷}

وقف بر امام حسین(ع) و حسینیه‌ها

شدت علاقه شیعیان به سالار شهیدان باعث شده است که در طول تاریخ بسیاری از املاک خود را بر حرم ایشان و برای عزاداری ایام محرم وقف کنند و حتی اماکنی شبیه مساجد، ویژه برگزاری مراسم عزاداری به نام مبارک ایشان؛ یعنی «حسینیه» بسازند. این امر، احکام خاصی را در فقه به خود اختصاص داده است. که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

مسئله - آن چه برای برگزاری مراسم عزاداری اباعبدالله الحسین(ع) وقف شده باشد، باید در همان امر مصرف شود و تغییر آن و صرف در امور دیگر جایز نیست.^{۲۸}

س - عواید موقوفه‌ای که برای روضه‌خوانی وقف شده می‌توان به جبهه فرستاد یا نه؟

ج - عواید موقوفه باید در همان جهت وقف صرف شود.^{۲۹}

مسئله - ساختمانی که به نام حسینیه ساخته می‌شود باید در همان مورد خاص خود از آن

استفاده شود و تبدیل آن به مدرسه و حتی مسجد جایز نیست.^{۳۰}

س - اثاث حسینیه‌ای که الان متروکه و مخروبه شده و اگر بماند ضایع می‌شود، حکمش

چیست؟

ج - اگر در آن حسینیه یا حسینیه دیگر قابل استفاده نیست بفروشند و صرف احتیاجات

حسینیه نمایند.^{۳۱}

نذر بر امام حسین (ع)

نذر، پیمانی است بین بندگان خدا با پروردگار خویش که با شرایطی عمل به آن واجب می‌شود. نام نورانی امام حسین (ع) و حرم او و حسینیه‌ها از جمله موضوعاتی است که بسیاری از نذورات را به خود اختصاص داده است.

به چند استفتاء در این زمینه توجه کنید:

س - عده‌ای از مؤمنین برای امام حسین (ع) و حضرت ابوالفضل (ع) نذر مطلق یا به حرم شریف آنان نذر خاص کرده‌اند. اکنون که امکان عمل به نذورات ندارد تکلیف چیست؟

ج - چنانچه با صیغه^{۳۲} مخصوصه بوده صبر کنید تا امکان وفا حاصل شود^{۳۳}.

س - شخصی نذر کرده در سال مقداری برنج و گوشت برای امام حسین (ع) پردازد و قبلاً این گونه عمل می‌نموده که یا می‌پخته و اطعام می‌نموده و یا به روحانی محل می‌داده و می‌گفته هر طور خودت صلاح می‌دانی در این راه به مصرف برسان، ولی فعلاً آن روحانی فوت کرده، آیا می‌شود جهت حسینیه خرج نمود؟

ج - بر همان روال گذشته اطعام کند^{۳۴}.

س - در محل ما مرسوم است که در ایام محرم، مخصوصاً روز عاشورا علم‌هایی می‌بندند و مردم پارچه‌هایی را برای آنها نذر می‌کنند و آن‌ها پارچه‌ها را به آن علم‌ها می‌بندند و رفته رفته زیاد می‌شود. آیا جایز است که آن پارچه‌ها را بفروشند و به مصرف عزاداری برسانند؟

ج - با رضایت نذر کنندگان اشکال ندارد، چون این گونه نذرها عامیانه و صحیح نیست، چون صیغه خوانده نشده^{۳۵}.

روزهٔ روز عاشورا

یکی از روزهایی که روزه گرفتن مکروه است روز عاشورا است. در روایت آمده است که امام صادق (ع) فرمود: «بنی امیه نذر کردند که اگر موفق به قتل امام حسین (ع) بشوند روز شهادت او را جشن بگیرند و مبارک بشمارند و روزه بگیرند و روزه در آن روز سنت آل امیه است» لذا ائمه اطهار (ع) به جهت مخالفت با این طایفهٔ تبهکار و عدم هماهنگی با آنان روزه عاشورا را نهی کردند^{۳۶}.

عزاداری

- ۱- عزاداری برای سید مظلومان از افضل قربات است.^{۳۷}
- ۲- تعزیه و شبیه خوانی اگر مشتمل بر حرام نباشد و موجب وهن مذهب نشود اشکال ندارد، ولی بهتر است به جای آن، مجالس روضه خوانی برپا کنند.^{۳۸}
- س- استفاده از طبل و سنج در دسته های سینه زنی و زنجیر زنی و عزاداری خامس آل عبا شرعاً جایز است یا نه؟
- ج- استعمال آلات مشترکه در جهت محلله مانعی ندارد.^{۳۹}

قمه زنی

مقام معظم رهبری، آیت الله العظمی خامنه ای - مد ظله العالی - در آستانه ایام عاشورا (سال ۱۳۷۳ شمسی) و در دیدار بارو حانیون فرمودند: «قمه زدن هم از آن کارهای خلاف است...»^{۴۰} معظم له همچنین در پاسخ به سؤال یکی از ائمه جمعه نوشتند: «امروز این، ضرر بسیار بزرگ و شکننده است و لذا قمه زدن علنی و همراه با تظاهر، حرام و ممنوع است».

یاد امام حسین (ع)

از جمله مواردی که یاد کردن حضرت سیدالشهداء (ع) سفارش شده است هنگام نوشیدن آب است.

در رساله های توضیح المسائل آمده است: «بعد از آب آشامیدن مستحب است حضرت ابی عبدالله (ع) و اهل بیت ایشان را یاد کند و قاتلان آن حضرت را لعنت نماید».^{۴۱}

یادآوری:

در ایام سوگواری حضرت سیدالشهداء (ع) علاوه بر احکام و مسائلی که در این نوشتار آمده است، می توان احکام امر به معروف و نهی از منکر - که هدف اصلی نهضت عاشورا است - و احکام شهید و سایر مسائل جانبی را نیز بیان کرد.^{۴۲}

پی نوشتها:

۱. صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۹۸.
۲. الحسین (ع)، سمانه و سیرته، ص ۱۴ به نقل از تاریخ دمشق، ترجمه الامام الحسن (ع)، ص ۱۷.
۳. استفتانات، ج ۱، ص ۱۱۵، س ۳۱۱ و ۳۱۲.
۴. تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۳۲ و توضیح المسائل، م ۳۱۹.
۵. تحریر الوسیله، ج ۲۶۴ و توضیح المسائل، م ۱۳۵۶.
۶. وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۵۴۶.
۷. تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۳۸.
۸. احکام الجنب.
۹. العروة الوثقی، ج ۱، فی الاماکن المستحبه للصلاة و تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۱۵۱، م ۱۶.
۱۰. بحار الأنوار، ج ۹۸، ص ۲۸ و سراج الشیعه، ص ۲۳۴.
۱۱. عروة الوثقی، ج ۱، ص ۱۹۴، فی الوضوءات المستحبه.
۱۲. همان، ص ۴۶۲، فی الاغسال المکانیه.
۱۳. همان، فی الاغسال الفعلیه.
۱۴. سراج الشیعه فی آداب الشریعه، ص ۲۴۱.
۱۵. همان.
۱۶. همان.
۱۷. توضیح المسائل، م ۱۰۸۳.
۱۸. بحار الأنوار، ج ۹۸، ص ۱۳۳ و ۳۴۰.
۱۹. تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۱۶۴؛ م ۹ و توضیح المسائل، م ۲۶۲۸.
۲۰. مفاتیح الجنان، آداب روز عید فطر.
۲۱. عروة الوثقی، ج ۱، ص ۹۰، م ۲۵ و ۲۶.
۲۲. وسائل الشیعه، ج ۱۰، ص ۴۱۰ و سراج الشیعه، ص ۴.
۲۳. عروة الوثقی، ج ۱، فصل ۴ الحنوط و فصل فی المستحبات قبل الدفن.
۲۴. وسائل الشیعه، ج ۱۰، ص ۴۱۰.
۲۵. عروة الوثقی، ج ۱۷، ص ۲۶۳.
۲۶. همان.
۲۷. فرهنگ عاشورا، ص ۱۱۳، به نقل از مزار شیخ مفید، ص ۱۵۰.
۲۸. استفتانات، ج ۲، ص ۳۵۱، س ۴۰.
۲۹. همان، ص ۳۵۲، س ۴۵.
۳۰. همان، ص ۳۵۶، س ۵۳.
۳۱. همان، ص ۳۸۶، س ۱۲۶.
۳۲. نذر صیغهای مخصوص دارد که بدون خواندن آن وجوب وفا ندارد، جهت آشنایی، به کتابهای مفصل فقهی مراجعه شود.
۳۳. استفتانات، ج ۲، ص ۴۷۲، س ۴۲.

۳۴. همان، ص ۴۷۰، س ۳۴.
۳۵. همان، ص ۴۶۷، س ۲۹.
۳۶. تحریر الوسیله، ج ۱، و جواهر الکلام، ج ۱۷، ص ۱۰۷.
۳۷. استفتانات، ج ۲، ص ۲۸، س ۷۱.
۳۸. همان، ص ۲۸، س ۷۰.
۳۹. آیه الله اراکی (ره) استفتانات، ص ۲۵۵، س ۹.
۴۰. برای اطلاع بیشتر از سخنان مقام معظم رهبری و استفتاناتی که از محضر معظم له درباره عزاداری شده است، ر.ک: «پیرامون عزاداری عاشورا».
۴۱. توضیح المسائل، م ۲۶۳۸.
۴۲. برگرفته از ره توشه راهیان نور، ویژه محرم، نشر دفتر تبلیغات اسلامی، بهار ۷۶.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی